

Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu hallinnan tekniikkana

Iija den Herder – Maija Korhonen – Hanna Lahtinen

Tiivistelmä – Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu vakinaistettiin Suomessa valtakunnalliseksi menetelmäksi kaikkiin käräjäoikeuksiin reilut kymmenen vuotta sitten. Tässä diskurssianalyttisessä tutkimuksessa lähestymme kyseistä sovittelua hallinnan teorian näkökulmasta. Tarkastelemme sovittelijoiden koulutusmateriaaleista, millaisia sovittelua koskevia ongelmia niissä rakentuu, mihin sovittelulla halutaan puuttua ja miten sovittelu oikeutetaan. Lisäksi tarkastelemme, miten sovittelijoita positioidaan ja millaisena hallinnan tekniikkana tuomioistuinsovittelu näyttäytyy koulutusmateriaaleissa rakentuvien puhetapojen valossa. Tulostemme mukaan koulutusmateriaaleissa rakentuu neljä keskeistä ongelmaa – lapsen edun määrittely, lapsen mielipiteen ja näkemyksen huomioiminen, vanhempien tietämättömyys ja vanhempien välisen konfliktin jatkuminen – joihin sovittelulla pyritään vastaamaan. Ongelmien taustalla näyttäytyy huoli lapsesta. Sovittelu oikeutetaan lapsen edulla ja hyvinvoinnilla, vaikka siinä puututaan perheen sisäisiin asioihin, kuten lapsen asioista sopimiseen. Sovittelijat positioidaan moninaisiin, osin keskenään ristiriitaisiin positioihin, kuten yhteistyövanhemmuuden ja sopimuksen laatimisen tukijoiksi, mutta myös lapsen edun valvojiksi. Hallinnan tekniikoiden näkökulmasta sovittelu näyttäytyy ennen kaikkea suostuttelevana, mutta joissakin tilanteissa myös kontrolloivana tekniikkana.

Asiasanat: huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu, ongelmaksi rakentuminen, hallinnan teoria, hallinnan tekniikka, positiointi

1. Johdanto

Yhdessä asuvat vanhemmat saavat Suomessa päättää lastensa asioista hyvin vapaasti, jos lapsen kasvu ja kehitys eivät vaarannu. Sen sijaan tilanteissa, joissa vanhemmat eroavat, laki lapsen huollosta ja tapaamisesta (361/1983, jatkossa LHL tai lapsenhuoltolaki) määrittää vahvasti vanhempien toimintaa suhteessa lapseen. Eron jälkeen vanhempien tulee aina huomioida lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa ja sovinnollisuus, kun he sopivat lapsensa asioista (Hautanen 2010, s. 17; LHL 1–8 §). Suomessa viranomaiset pitävät näitä kolmea eron jälkeisen vanhemmuuden periaatetta itsestäänselvyyksinä, joita kannatetaan yleisesti eikä juurikaan kyseenalaisteta (Hautanen 2010, s. 22).

Mainitut periaatteet määrittävät myös huoltoriitojen sovittelua tuomioistuimessa (Laki riita-asoiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011, 10 §; LHL 2 §, 5 §, 7 §). Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu on oikeudenkäynnille vaihtoehtoinen konfliktinratkaisumenettely, jonka tavoitteena on lapsen edun mukaisen sovinnon saavuttaminen, kestäviin sopimuksiin pyrkiminen sekä tuomioistuinten ja sosiaalipalveluiden resurssien säästyminen (HE 186/2013, s. 11). Se vakinaistettiin valtakunnalliseksi menettelyksi kaikkiin käräjäoikeuksiin vuonna 2014 (LHL, Luku 3a). Muista tuomioistuinsovitteluista poikkeavasti tuomarilla on sovittelussa lähtökohtaisesti aina työpari. Työparina toimii asiantuntija-avustaja, joka on koulutukseltaan yleensä psykologi tai sosiaalityöntekijä. Ennen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelijaksi ryhtymistä tuomareiden ja asiantuntija-avustajien tulee käydä Tuomioistuinviraston järjestämä, kuudesta yhdeksään päivää kestävä sovittelukoulutus. Koulu-

tuksen tavoitteena on lisätä sovittelijoiden¹ lapsioikeudellista osaamista, tarjota tietoa lapsi-
 psykologiasta huoltoriitojen kontekstissa sekä perehdyttää heidät sovitteluun (Tuomioistuin-
 virasto 2021, s. 1).

Tuomioistuinsovitte-
 lu on vakiintunut reilun kymmenen vuoden aikana yhdeksi keskeisek-
 si keinoksi huoltoriitaan ajautuneiden vanhempien auttamisessa, ja uusia sovittelijoita koulu-
 tetaan sovitteluun säännöllisesti. Menettelyllisesti muutos on tuomioistuimelle suuri, koska
 sovittelu poikkeaa merkittävästi huoltoriitojen oikeudenkäynnistä. Sovittelussa tavoitteena on,
 että vanhemmat löytäisivät yhteisymmärryksessä heitä tyydyttävän ratkaisun ja heidän välisen-
 sä konflikti päättyisi. Sillä ei siis tavoitella perinteisessä mielessä oikeutta vaan osapuolia tyydyt-
 tävän ratkaisun saavuttamista (Ervasti 2013, s. 56).

Tavoite sovittelumenetelmien kehittämisestä ja eroperheiden auttamisesta on ollut viime
 vuosina vahvasti esillä erilaisissa politiikkaohjelmissa ja viranomaisteksteissä. Esimerkiksi *Pet-
 teri Orpon* hallitusohjelmassa (20.6.2023, s. 194) on tavoitteena kehittää tuomioistuinsovitte-
 lua ja lisätä vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen käyttöä. Lisäksi ohjelman tavoitteena
 on parantaa lapsen asemaa vaikeissa erotilanteissa ja oikeusprosesseissa sekä edistää lapsen oi-
 keutta molempiin vanhempiinsa ja ehkäistä vieraannuttamista (Hallitusohjelma 20.6.2023, s.
 194). Myös sosiaali- ja terveysministeriön tuoreessa, vaativia erotilanteita ja palvelujärjestelmiä
 koskevassa selvityksessä, yhdeksi kehittämissuhteeksi on kirjattu sovittelun kehittäminen
 (Vaitoma – Särkelä 2025, s. 156-157). Vaikka eroauttaminen ja sovittelumenettelyt ovat yhä
 vahvemmin esillä yhteiskunnallisissa keskusteluissa, tieteellistä tutkimusta huoltoriitojen tuo-
 mioistuinsovitte-
 lusta on *Kirsikka Linnanmäen* (2019) oikeustieteen alan väitöskirjan lisäksi teh-
 ty toistaiseksi vain vähän.

Tässä diskurssianalyttisessä tutkimuksessa lähestymme huoltoriitojen sovittelua hallinnan
 teorian näkökulmasta. Vaikka sovitteluun on sisäänrakennettu ajatus osapuolten itsenäisestä
 toimijuudesta, esitämme, että huoltoriitojen sovittelu ilmentää institutionaalista hallintaa, jolla
 pyritään vaikuttamaan eronneiden vanhempien käyttäytymiseen, ajatuksiin ja päätöksiin (Lindh
 – Lappi 2018, s. 21). Huoltoriitoja sovittelevat tuomarit ja asiantuntija-avustajat käsitämme
 institutionaaliseksi toimijoiksi, joilla on institutionaalisen asemansa suomaa, asiantuntijuu-
 della legitimoitua valtaa suhteessa eronneisiin vanhempiin. Eron jälkeisen vanhemmuuden
 periaatteet – lapsen edun ensisijaisuuden, lapsen oikeuden molempiin vanhempiinsa ja sovin-
 nollisuuden – käsitteellistämme hallinnan rationaliteeteiksi (Dean 2010, s. 18–19), jotka ohjaa-
 vat asiantuntijoiden toimintaa huoltoriitojen sovittelussa välittäen normatiivisia käsityksiä sii-
 tä, kuinka erovanhemmuus tulisi järjestää. Huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 llun ymmärrämme
 hallinnan tekniikaksi (Miller – Rose 2010, s. 29-30), jolla pyritään vaikuttamaan vanhempien
 toimintaan siten, että se vastaisi rationaliteettien mukaista, toivottua käyttäytymistä. Osallis-
 tumme tutkimuksellamme kriittisen perhetutkimuksen keskusteluun perheistä yhteiskunnal-
 lisen hallinnan kohteena (ks. esim. Nätkin – Vuori 2007, s. 28). Omat lähtökohtamme asian
 tarkasteluun kumpuavat sekä käytännön sovittelutyöstä että hallinnan tutkimuksesta: ensim-
 mäisellä kirjoittajalla on kokemusta huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 lusta, toisella on pitkä

1 Huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 luissa tuomaria kutsutaan sovittelijaksi ja häntä avustavaa psykologia tai sosiaalityöntekijää
 asiantuntija-avustajaksi. Artikkelissamme käytämme kuitenkin luottavuuden vuoksi kaikista työntekijöistä nimitystä sovittelija.

kokemus koulutuksen hallinnan tutkimuksesta ja kolmannella vankka kokemus eroperheiden kanssa työskentelystä muussa kuin tuomioistuimen kontekstissa.

Tutkimusaineistomme muodostuu Tuomioistuinviraston sovittelukoulutuksen omatoimiseen perehtymiseen tarkoitetuista koulutusmateriaaleista. Koulutusmateriaalit valittiin aineistoksi, koska niissä kiteytyvät huoltoriitojen sovittelun tavoitteet ja keinot, jotka kertovat osaltaan myös institutionaalisesta hallinnasta ja sovittelijoista hallinnan toteuttajina. Koulutusmateriaalit ovat kiinnostava aineisto myös siksi, että sovittelijoiden koulutusta pidetään yhtenä sovittelumenettelyn laadun takeena (Ervasti 2022, s. 21; Linnanmäki – Ervasti 2022, s. 91).

Tarkastelemalla aineistoamme diskurssianalyttisesti pyrimme yksityiskohtaisesti erittelemään, kuinka koulutusmateriaaleissa perustellaan sovittelun tarpeellisuutta ja opastetaan huoltoriitojen sovittelijoita toimimaan eronneiden vanhempien kanssa. Koska rationaliteetteihin perustuvat hallinnan tekniikat nojaavat ongelmien nimeämiseen ja siten oikeuttavat niihin puuttumisen (Miller – Rose 2010, s. 28), kysymme: mihin seikkoihin huoltoriitojen tuomioistuinsovittelulla halutaan puuttua? Tätä kysymystä tarkastelemme erittelemällä, millaisia ongelmia koulutusmateriaaleissa rakentuu kolmeen eron jälkeisen vanhemmuuden periaatteen liittyen, ja millaisia ratkaisuehdotuksia tekstit esittävät näihin ongelmiin. Millaisia positiivisia sovittelijoille asetetaan rakentuneisiin ongelmiin liittyen ja millaisia oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia positiivisiin liitetään? Miten huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu oikeutetaan? Vastauksena näihin kysymyksiin tarkastelemme, millaisena hallinnan tekniikkana sovittelu näyttäytyy teksteissä rakentuvien puhetapojen valossa ja millaiseen vallankäyttöön sovittelijoita koulutusmateriaaleissa valmennetaan.

Artikkelimme etenee siten, että luvussa 2 tarkastelemme huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta ja luvussa 3 tarkastelemme sovittelua hallinnan tekniikkana. Sen jälkeen kuvaamme tutkimuksemme aineiston ja menetelmät ja luvussa 5 esittelemme analyysimme tulokset. Lopuksi pohdimme, millaisena hallinnan tekniikkana huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu näyttäytyy sovittelukoulutuksen materiaalien valossa.

2. Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta

Tutkimuksessamme nojaamme kriittisen perhetutkimuksen traditioon, jossa perhettä koskevat ilmiöt ymmärretään arvolatautuneiksi (ks. esim. Forsberg 2003, s. 12). Sen perinteenä on tutkia perheen käsitettä ja moninaisuutta, perheitä koskevia normeja ja ihanteita sekä perheisiin kohdistuvaa hallintaa. Yhtenä tyypillisenä tutkimuskohteena ovat avioerot, joihin suhtautuminen on vaihdellut yhteiskunnan historiassa kulloinkin vallalla olleiden ihanteiden mukaan. Avioliiton ja avioerojen asemaan yhteiskunnassa ovat vaikuttaneet vallalla olleet kulttuuriset muutokset, moraaliset näkemykset ja oikeuskäytännöt. Esimerkiksi 1800-luvun loppupuolella erojen ajateltiin vaarantavan yhteiskuntarauhaa, kun taas nykyisin avioeroa pidetään vanhempien parisuhdetta koskevana hyväksyttynä ratkaisuna, jonka seurauksena lasten asiat tulee järjestää uudella tavalla (Castrén – Forsberg – Ritala-Koskinen 2019, s. 356).

Vaikka eroihin suhtaudutaan nykyisin tavallisena elämäntapahtumana, eikä niiden sosiaalis-
 ta hyväksyttävyyttä enää pohdita, *Castrén, Forsberg ja Ritala-Koskinen* (2019, s. 356) toteavat, että
 eroamisen tapaan suhtaudutaan kuitenkin edelleen normatiivisesti. Heidän mukaansa nykyi-
 senä ihanteena on sovinnollinen ero, jossa vanhempien yhteistyö ja kasvatusvastuu jatkuvat
 eron jälkeenkin. Tällaisen yhteistyövanhemmuuden ohella erovanhemmuuden nykyisiin ihan-
 teisiin kuuluvat myös yhteishuoltajuus, vanhempien tasaveroisuus ja lapsen tarpeiden ensisi-
 jaisuus. Yhteishuoltajuudessa tavoitellaan sitä, että vanhemmat tekevät lasta koskevat päätök-
 set yhdessä ja pystyvät itse löytämään juuri heidän tilanteeseensa parhaiten sopivan ratkaisun
 (Koulu 2014, s. 171). Tasapuolisuuden ihanteessa pyritään taas siihen, että vanhemmat ovat
 tasaveroisessa asemassa niin vanhemmuuden (Autonen-Vaaranieniemi 2022, s. 74) kuin lapsen
 kanssa vietetyn ajankin osalta (Westerling 2016, s. 127). Lapsen tarpeiden ensisijaisuus luo
 puolestaan vanhemmille vaatimuksen siitä, että heidän tulee asettaa lapsensa tarpeet omien
 tunteidensa ja tarpeidensa edelle (Koulu 2019, s. 418).

Edellä mainittuja ihanteita rikkoo kuitenkin tilanne, jossa eronneet vanhemmat eivät pääse
 sopimukseen lapsensa asioiden, kuten huollon tai asumisen järjestämisestä, vaan ajautuvat
 pitkäkestoiseen konfliktiin ja toistuviin viranomaisprosesseihin lapsensa asioista. Huoltori-
 toihin liittyy lapsen huollon, tapaamisen ja asumisen ohella usein myös taloudellisia, psykolo-
 gisia tai sosiaalisia tarpeita sekä pettymyksiä, pelkoja tai huolta lapsesta (Ervasti 2022, s. 10).
 Näiden moninaisten tarpeiden ja huolien vuoksi perheiden ajatellaan hyötävän siitä, että he
 voivat tarkastella tilannettaan rauhassa, monesta näkökulmasta (ks. esim. Aaltonen 2015, s.
 209). Tästä syystä sovittelua pidetään keskeisenä keinona huoltoriitojen ratkaisemisessa.

Huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 hallinnan tekniikkana – kuten muidenkin tuomioistuinsovitte-
 hallintatyylien – keskeisiä periaatteita ovat vapaaehtoisuus, neutraalius, puolueettomuus ja luottamuksellisuus
 (Aaltonen 2015, s. 34–35). Sovittelulla tavoitellaan vanhempien välisen konfliktin loppumista,
 pysyvän sopimuksen saavuttamista, uusintariitojen ehkäisemistä ja sitä kautta lapsen hyvin-
 voinnin ja elämänvakauden lisääntymistä sekä yhteiskunnan resurssien säästymistä (HE 186/
 2013, s. 11; Aaltonen 2015, s. 60). Yleisesti sovittelun etuna pidetään sitä, että siinä osapuolet
 pystyvät itse vaikuttamaan konfliktin käsittelyyn (Ervasti 2022, s. 7). Tärkeänä tavoitteena pi-
 detään myös osapuolten välisen kommunikaation helpottamista (Ervasti 2013, s. 106). Erityi-
 sen tärkeänä tätä pidetään huoltoriidoissa, koska vanhemmat joutuvat olemaan tekemisissä
 toistensa kanssa sovittelun jälkeenkin (Aaltonen 2015, s. 35–36).

Oman vahvan erityispiirteensä huoltoriitojen sovitteluun tuo lapsen etu, joka asettaa vaa-
 teita niin vanhemmille kuin sovittelijoillekin. Vanhempien on sopimusta laatiessaan huomi-
 oitava lapsensa toiveet, tarpeet ja etu (LHL 10 §). Sovittelijoiden on puolestaan valvottava sitä,
 että laadittu sopimus on lapsen edun mukainen (Aaltonen 2015, s. 113), mikä voi kaventaa
 vanhempien sopimusvapautta (Linnanmäki 2019, s. 98). *Bergman-Pyykkönen, Haavisto ja Karvi-
 nen-Niinikoski* (2020, s. 159) toteavatkin, että koko perhesovittelun historiassa toistuu sovitte-
 lun sisäisenä jännitteenä edellä mainitun kaltainen tasapainoilu sopimusvapauden ja julkisen
 intressin välillä: vaikka osapuolilla on vapaus neuvotella keskinäinen ratkaisu, siihen sisältyy
 lapsen edun mukainen yhteiskunnallinen kontrolli, joka rajoittaa yksilöiden sopimusvapautta.

Tämä tasapainoilu haastaa myös huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua, joka on lähtökohdaisesti fasilitatiivista, vaikka siihen yhdistyykin myös evaluatiivisia piirteitä. Fasilitatiivisessa sovittelussa sovittelijat tukevat vanhempia löytämään ratkaisun, joka tyydyttää heitä molempia mahdollisimman hyvin ja on lapsen edun mukainen, mutta vastuu sovinnon sisällöstä on vanhemmilla itsellään (ks. esim. Ervasti 2022, s. 17). Koska tuomioistuimen tehtävänä on sovitteluprosessin johtamisen ohella kuitenkin myös sovinnon vahvistaminen, vahvistaminen edellyttää sovittelijoilta sopimuksen arvioimista lapsen edun näkökulmasta (Linnanmäki – Ervasti 2022, s. 81–83). Näin sovitteluun liittyy evaluatiivisia piirteitä, ja sovittelijoilla onkin vastuuta itse menettelyn lisäksi myös sovinnon sisällöstä ja lopputuloksesta (Ervasti 2022, s. 17).

3. Sovittelu hallinnan tekniikkana

Tässä tutkimuksessa lähestymme huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua hallinnan teorian näkökulmasta. Tutkimuksen käsitteellisenä lähtökohtana toimii *Michel Foucault'n* (1926–1984) hallinnan käsite. Foucault'lle (1991) hallinta tarkoittaa erilaisten käytäntöjen luomia ja ylläpitämiä valtasuhteita, jotka ovat vakiintuneet hallinnaksi. Hallinnalla tarkoitetaan ihmisryhmien – kuten eronneiden vanhempien – käyttäytymisen ohjaamista eri keinoin, toivotun päämäärän saavuttamiseksi (Lindh – Lappi 2018, s. 21). Foucault'n hallinnan analytiikan keskiössä on kysymys, miten ja miksi hallintaa tapahtuu (Siippainen 2018, s. 17). Perheisiin kohdistuvan poliittisen hallinnan tavoitteena on saada perheet ja vanhemmat toimimaan vapaaehtoisesti kulloistenkin poliittis-hallinnollisten tavoitteenasetteluiden mukaisesti, kuten pyrkimään sovintoon. Perheisiin kohdistuva hallinta perustuu pääasiassa suostutteluun, esimerkiksi kehityopsykologiseen tietoon pohjautuvaan neuvontaan, mutta sen rinnalla kulkee myös kontrolli. Kontrolloivaa, kurinpidollista valtaa käytetään silloin, kun arvioidaan, että suostutteluvallan keinoin ei päästä tavoiteltaviin tuloksiin (Hiitola 2015, s. 44).

Tutkimuksessamme jäsennäimme hallintaa hallinnan rationaliteettien ja tekniikoiden kautta. *Millerin* ja *Rosen* (2010, s. 30) mukaan ne ovat kaksi hallinnan toisistaan erottamatonta ulottuvuutta. Rationaliteetit ovat ajallisesti ja paikallisesti muodostuneita, käytäntöjä ohjaavia ajattelu- ja toimintatapoja, jotka pyrkivät muokkaamaan ihmisten käyttäytymistä, haluja, toiveita ja intressejä (Dean 2010, s. 268; Lindh – Lappi 2018, s. 21). Rationaliteetit pohjautuvat järkeilyyn ajattelutapaan, esimerkiksi psykologiseen tai lääketieteelliseen tietoon, joka ohjaa käsityksiä siitä, miten asioiden tulisi olla (Dean 2010, s. 25). Tietoon nojaten yhteiskunnassa nimetään ja käsitteellistetään ongelmia ja tehdään niistä ymmärrettäviksi, mikä mahdollistaa myös niihin puuttumisen (Dean 2010, s. 38–39; Miller – Rose 2010, s. 28). *Rosen* (1999, s. 25–27) mukaan rationaliteeteilla on kolme muotoa: moraalinen, episteeminen ja idiomaattinen. Moraalinen muoto sisältää näkemyksiä vallankäyttöön liittyvistä ihanteista ja periaatteista, kuten perheiden hyvinvoinnista tai hyvästä lapsuudesta. Episteeminen muoto tarkoittaa hallintaa säätelevää tietoperustaa ja idiomaattinen muoto ilmenee asiantuntijoille ominaisissa puhetavoissa, esimerkiksi retorisisissa keinoissa ja sanastoissa.

Hallinnan tekniikat muodostavat Foucault’n mukaan puolestaan hallinnan keskeisen väli-
 neen, jonka avulla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen, ajatuksiin, päätöksiin ja
 pyrkimyksiin (Miller – Rose 2010, s. 28–29). Tekniikoita ovat erilaiset institutionaaliset käytän-
 teet, työkalut, henkilöstöt, materiaalit ja koneistot. Hallinnan tekniikoiden tavoitteena on saa-
 da normalisoitua kansalaisten käyttäytymistä ja sosiaalista todellisuutta, jotta poliittiset pää-
 määrät, kuten vanhempien sovinnollisuus, voitaisiin saavuttaa (Miller – Rose 2010, s. 51–53).
 Voidaan siis sanoa, että hallinnan tekniikat ovat ilmiön normalisoinnin tapoja. Normalisointi
 kattaa sekä käsityksen siitä, miten jokin asia luonnollisimmillaan on, että vaatimuksen palaut-
 taa asiantila sellaiseksi, kuin sen pitäisi olla (Jauho 2003, s. 45). Normalisoinnilla tuotetaan
 samanaikaisesti käsityksiä epänormaalista ja sen hallinnasta.

Hallinnan tekniikoiden ja rationaliteettien keskinäisen suhteen määrittelemme tutkimuk-
 sessamme *Alasutarin* (2010, s. 25) tavoin: hallinnan tekniikoiden tarkoituksena on vallalla oleviin
 käsityksiin eli rationaliteetteihin perustuen joko rajoittaa joitakin yksilön toimintoja tai maksi-
 moida joitakin toimintoja. Ymmärrämme huoltoriitojen sovitteluun vaikuttavaksi rationali-
 teetiksi nykyisin vallalla olevat kolme eron jälkeisen vanhemmuuden periaatetta: lapsen edun,
 lapsen oikeuden molempiin vanhempiinsa ja sovinnollisuuden. Huoltoriitojen tuomioistuin-
 sovittelun käsitämme hallinnan tekniikkana, joka pyrkii määrittelemään, mikä huoltoriidoissa
 on ongelmallista ja vaatii puuttumista sekä tekniikkana, joka luo ja ylläpitää erovanhemmuutta
 ja lapsen etua koskevia normalisoinnin tapoja. Sovittelu hallinnan tekniikkana pyrkii palautta-
 maan eroon päätyneet vanhemmat tavoiteltavaan tilanteeseen eli sovintoon. Huoltoriitojen
 sovittelijat ymmärrämme institutionaalisiksi vallankäyttäjiksi, joilla on asiantuntijuutensa puit-
 teissa oikeus ja velvollisuus puuttua perheiden asioihin ja ohjata perheitä kohti suotavana pi-
 dettyä tilannetta.

4. Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto muodostuu huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 luen nimetyistä työssäoppimisen ja perehdyttämisen itsenäisesti opiskeltavista materiaaleista,
 jotka olemme saaneet Tuomioistuinvirastosta. Nämä materiaalit ovat Asiantuntija-avusteisen
 huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 luen seurantaryhmän loppuraportti (2016) ja Uusien sovit-
 telijoiden opas (2020). Laajuudeltaan loppuraportti on 142 sivua ja opas 39 sivua. Analysoita-
 vaksi valitut materiaalit ovat koulutuspolun ainoat etukäteen nimetyt koulutusmateriaalit.
 Koulutuksen kuvauksessa mainitaan myös ”Muu kirjallinen materiaali”, jota ei ole määritelty
 tarkemmin, eikä sitä ole siksi voitu sisällyttää tutkimusaineistoon.

Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 luen seurantaryhmän loppura-
 portti on Oikeusministeriölle laadittu raportti huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 luen kokei-
 lusta vuosina 2011–2013. Seurantaryhmän muodosti Oikeusministeriön asettama työryhmä.
 Loppuraportti sisältää kuvauksen kokeilusta, vastauksia eri tahoille toteutetuista kyselyistä ja
 ehdotuksia lakien tai menettelytapojen muuttamiseksi. Uusien sovittelijoiden opas on puo-
 lestaan kirjoitettu tuomareille ja asiantuntija-avustajille, jotka sovittelevat huoltoriitoja käräjä-
 oikeuksissa. Oppaan ovat koonneet Oikeusministeriö, Tuomioistuinvirasto ja huoltoriitojen

tuomioistuinsovittelun kokeilua johtanut käräjätuomari *Anna-Kaisa Aaltonen*. Opas pohjautuu Aaltosen (2015) julkaisemaan kirjaan ”Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimessa”.

Materiaalit poikkeavat toisistaan siinä, millaiselle kohdeyleisölle ne on kirjoitettu. Loppuraportti on kirjoitettu Oikeusministeriölle raportoimaan kokeilun toteutumisesta ja ehdottamaan lakimuutoksia. Teksti sisältää myös näytteitä kyselyiden vastauksista. Loppuraportin kirjoittajat asemoituvat tuomioistuinsovittelun kokeilun asiantuntijoiksi. He tarkastelevat kokeilua monesta näkökulmasta ja asettuvat kannattamaan huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun laajaa käyttöönottoa Suomessa. Loppuraportti on nimetty koulutusmateriaaliksi vasta julkaisemisensa jälkeen. Uusien sovittelijoiden opas on puolestaan koottu materiaaliksi koulutuksen osallistujille, käytettäväksi opiskelumateriaalina ja sovittelutyön tukena. Oppaassa koulutettavia puhutellaan yleisellä tasolla sekä antamalla muun muassa ohjeita siitä, kuinka asioita voi sanoittaa sovittelutilanteessa. Oppaan kirjoittaja on asemoitunut tekstissä asiantuntijaksi, joka opastaa uusia sovittelijoita tulevaan tehtävään.

Tutkimuksemme analyysimenetelmäksi olemme valinneet foucault’laisen kriittisen diskursusanalyysin, joka tarkastelee, miten kielenkäyttö rakentaa todellisuutta ja tuottaa valtasuhteita. Foucault määritteli diskurssin sopimuksenvaraiseksi ja johdonmukaiseksi tavaksi puhua ja kirjoittaa jostakin (ks. esim. Tieteen termipankki). Diskurssianalyysi on puolestaan väljä teoreettinen viitekehys, joka tarkoittaa kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen – Juhila – Suoninen 2016, s. 17). Foucault’lainen diskurssianalyysi tarkastelee diskursseja makrotasolla painottaen yhteiskunnallista kontekstia sekä sosiaalisen todellisuuden tuottamiseen liittyvää valtaa, instituutioita, normeja ja ideologioita (Wiggins 2017, s. 60). Foucault’n (2005, s. 154–155) mukaan diskurssit tekevät tietystä historiallisesta ajasta ja paikasta jotkut käytännöt mahdollisiksi ja toiset puolestaan soveltumattomiksi.

Tutkimuksemme analyysivälineinä hyödynnämme ongelmaksi rakentumisen ja subjektiposition käsitteitä. Ongelmaksi rakentumista tarkastelemme *Carol Bacchin* (2012) diskurssianalyttisellä *What is the Problem Represented to Be (WPR)* -menetelmällä, jolla analysoidaan, millaisia ongelmia poliittinen hallinta tuottaa ja miten niiden ratkaiseminen oikeutetaan. Tässä tutkimuksessa olemme soveltaneet mallia väljästi tarkastelemalla, millaisia ongelmia koulutusmateriaaleissa rakentuu huoltoriitoihin liittyen, miten ongelmista puhutaan ja millaisia ratkaisuja ongelmiin esitetään.

Subjektiposition käsitettä hyödynnämme valtasuhteiden tarkasteluun (ks. esim. Jokinen – Juhila – Suoninen 2016, s. 85–86). Käytämme subjektiposition käsitettä *Daviesin* ja *Harrén* (2008) tavoin, jolloin ajattelemme, että diskurssit ja diskursiiviset käytännöt luovat yksilöille erilaisia positioita, jotka asettavat vaatimuksia, avaavat mahdollisuuksia ja esittävät rajoituksia suhteessa johonkin tilanteeseen ja niihin liittyviin käyttäytymisodotuksiin. Käsitteen avulla tarkastelemme, kuinka sovittelijat asemoidaan huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun koulutusmateriaaleissa, millaisia oikeuksia, velvollisuuksia ja aseman vaihteluita materiaalit asettavat sovittelijoille, ja mitä näistä seuraa.

Ensimmäinen kirjoittaja on päävastuussa aineiston analysoinnista. Kaikki kirjoittajat osal-
 listuivat kuitenkin jokaisen analyysivaiheen keskusteluihin. Analyysiprosessi eteni käsityömai-
 sesti koulutusmateriaaleja lukien ja läpikäyden. Koska materiaalien kirjoittajat asemoituvat
 huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 lumen asiantuntijoiksi ja koulutuspolun kuvauksessa materi-
 aalit asetetaan keskenään samanarvoiseen asemaan, päädyimme tarkastelemaan niitä rinnak-
 kain. Emme siis vertailleet aineistoja keskenään, vaan analysoinnin ensimmäisessä vaiheessa
 koko aineistosta poimittiin kaikki kohdat, joissa puhuttiin tai viitattiin lapsen etuun, vanhem-
 muuteen ja sovin-
 nellisuuteen. Näitä puhekohtia tarkasteltiin eri näkökulmista: Mistä tarkem-
 min ottaen puhutaan? Kuka teksteissä puhuttelee, ketä puhutellaan ja kenen intressejä esitetyt
 näkemykset edustavat? Esiintyykö puheta-
 pojen välillä ristiriitaisuuksia? Toisessa vaiheessa ai-
 neistoa ryhmiteltiin sen mukaan, mitkä asiat rakentuvat ongelmiksi puhuttaessa lapsen edus-
 ta, vanhemmuudesta ja sovin-
 nellisuudesta, ja millaisia ratkaisuehdotuksia näihin ongelmiin
 esitetään. Kolmannessa vaiheessa tarkasteltiin millaisia positioita teksteissä rakentuu sovitte-
 li-
 joille ja millaisia oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia positioihin liitetään. Lopuksi tarkastelim-
 me, mihin seikkoihin sovitte-
 lulla halutaan puuttua, miten huoltoriitojen tuomioistuinsovit-
 telu oikeutetaan ja millaisena hallinnan tekniikkana sovitte-
 ltu koulutusmateriaaleissa rakentuvi-
 en puheta-
 pojen valossa näyttäytyy.

Analyysimme mukaan koulutusmateriaaleissa rakentuu neljä keskeistä ongelmaa, joihin
 sovitte-
 ltu näyttää keino-
 na puuttua. Ongelmat ovat: 1. Kuka määrittelee lapsen edun? 2. Kuka
 keskustelee lapsen kanssa? 3. Vanhempien tiedon puute ja 4. Konfliktin jatkuminen. Tulosa-
 jakautuu alalukuihin näiden tunnistettujen ongelmien mukaisesti. Kussakin alaluvussa käsit-
 telemme rinnakkain ongelmaksi rakentuvia asioita, niille nimettyjä ratkaisuja ja niihin puuttu-
 misen oikeuttamista sekä sovitte-
 lijoiden positiointeja suhteessa rakentuviin ongelmiin.

5. Tulokset

5.1. Kuka määrittelee lapsen edun?

Suomessa LHL 10 § lähtee siitä, että vanhemmat pystyvät erotilanteessa päättämään lapsen-
 sa asioista yhteistyössä ja ottamaan huomioon päätöksessään lapsen edun. Tilanne muuttuu
 kuitenkin mutkikkaaksi, jos vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen lapsen edusta tai se
 näyttää vaarantuvan. Koulutusmateriaaleissa keskeisimmäksi ongelmaksi rakentuu-
 kin kysymys,
*kuka arvioi ja määrittelee lapsen edun huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
 lussa silloin, kun vanhemmat ajau-
 tuvat vaikeaan kiistaan.* Kenellä on viimesijainen vastuu lapsen edun määrittelystä?

Lapsen etu määrittyy lapsen tunteiden, tarpeiden ja mielipiteen huomioon ottamiseksi sekä
 lapsen mahdollisuudeksi pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Sujuva arki rakentuu
 materiaalien mukaan siitä, että vanhemmilla on riittävä ymmärrys lapsen arkipäivistä, hyvin-
 voinnista ja yksilöllisistä tarpeista sekä siitä, että kummankin on mahdollista olla mukana lap-
 sen arjessa. Sujuvan arjen mahdollistaa vanhempien laatima sopimus lapsen asioiden järjestä-
 misestä.

Ensisijainen velvoite lapsen edun arvioinnista asetetaan vanhemmille. Koulutusmateriaa-
 leissa todetaan, että vanhempien tulee tehdä lasta koskevat päätökset lapsen edun mukaisesti

ja lapsen mielipide huomioiden. Materiaaleissa painotetaan, että vanhemmilla on sovittelutilanteessa lähtökohtaisesti vapaus rakentaa lapsensa asioita koskeva sovinto heille mielekkäällä tavalla.

Sovittelija ja asiantuntija-avustaja eivät saa kyseenalaistaa vanhempien näkemyksiä sen vuoksi, että heillä on eri käsitys lapsen parhaasta. Ellei sovinto ole selvästi lapsen edun vastainen, vanhempien on saatava itse rakentaa juuri heille sopiva ratkaisu. (Opas, s. 23)

Huoli lapsen edun sivuuttamisesta kumoaa kuitenkin vanhempien rajattoman sopimusvapauden. Koulutusmateriaaleissa ongelmalliseksi määrittyvät tilanteet, joissa vanhemmat eivät pääse yhteisymmärryksen lapsen edusta tai eivät sovittelijoiden käsityksen mukaan kykene huomioimaan lapsen etua ja toimimaan sen mukaisesti. Sovittelijat positioidaan näissä tilanteissa vanhempien näkemysten haastajiksi ja testaajiksi sekä lapsen edun valvojiksi. Heille asetetaan velvollisuus valvoa lapsen edun toteutumista haastamalla vanhempia reflektoimaan lapsen näkökulmia tai omia toiveitaan, kuten seuraavassa näytteessä kuvataan.

Esimerkiksi jos vanhemman toiveet ovat epärealistisia suhteessa arjen tosiasioihin, häneltä voi konkreettisin kysymyksin testata, miten hänen toivensa voisivat totentua käytännössä ja mitä niistä seuraisi. (Opas, s. 23)

Koulutusmateriaaleissa rakentuvan oletuksen mukaan on myös mahdollista, että vanhempien keskenään laatima sopimus on sovittelijoiden näkemyksen mukaan lapsen edun vastainen. Tällöin *sovittelijan on kieltäydyttävä vahvistamasta vanhempien saavuttamaa sopimusta, mikäli hän katsoo, ettei se ole lapsen edun mukainen* (Opas, s. 5). Sovittelijoille asetetaan siis velvollisuus valvoa lapsen etua niissäkin tilanteissa, joissa vanhemmat pääsevät keskinäiseen sopimukseen. Jos vanhempien yhteistyössä laatima sopimus on sovittelijoiden näkemyksen mukaan lapsen edun vastainen, tuomarille asetetaan oikeus ja velvollisuus kieltäytyä vahvistamasta vanhempien laatimaa sopimusta.

Sovittelijoille asetetaan vahva odotus lapsen edun ja lapsenhuoltolain asiantuntijuudesta. Lisäksi heille asetetaan velvollisuus valvoa vanhempien sopimuksia ja näin määritellä kussakin tilanteessa se, millainen sopimusvapaus vanhemmilla on lapsensa asioissa. Koulutusmateriaaleissa rakentuva ongelma perustuu kahdelle, keskenään ristiriitaiselle oletukselle, joita tekstin voi tulkita tuottavan: vanhempi on lapsensa arjen paras asiantuntija, mutta sovittelijalla on jotakin sellaista erityistä asiantuntijatietoa, joka on viimekädessä arvokkaampaa kuin vanhemman käsitys. Näin sovittelijoille asettuu institutionaalisina toimijoina asiantuntijavallan oikeuttama velvollisuus käyttää asiantuntijatietoa tilanteissa, joissa vanhemmat ajautuvat ristiriitaan, eivätkä kykene luomaan yhteistä ymmärrystä lapsensa edusta: *Mitä vaikeampi konflikti on, sitä enemmän työpari joutuu lapsen edun varmistamiseksi käyttämään sovittelussa ohjaavaa otetta* (Opas, s. 5). Vaikka sovittelun julkilausuttuna lähtökohtana on vanhempien sopimusvapaus ja sovittelijoiden tehtäväksi määritetty sovinnon tukeminen, positioidaan sovittelijat kuitenkin ohjaaviksi, kontrollia toteuttaviksi toimijoiksi tilanteissa, joissa lapsen etu näyttää vaarantuvan. Koulutusmateriaaleissa rakentuvan tulkinnan mukaan tuomari voi kieltäytyä lapsen edun ni-

missä vahvistamasta vanhempien yhdessä laatimaa sopimusta, minkä voi nähdä kurivallan äärimmäisenä muotona.

5.2. Kuka keskustelee lapsen kanssa?

Toiseksi ongelmaksi koulutusmateriaaleissa esiintyvien puhetapojen perusteella rakentuu kysymys siitä, *kuka sovitteluprosessin aikana keskustelee lapsen kanssa*. Tuovatko vanhemmat lapsen näkökulmat esiin sovittelussa vai keskustelevatko sovittelijat lapsen kanssa?

Huoltoriitojen sovittelun kontekstissa lapsen oikeuksiin liitetään keskeisesti oikeus osallisuuteen, joka teksteissä rakentuu lapsen oikeudeksi saada tietoa häntä itseään koskevista asioista ja ilmaista tunteet, toiveet ja mielipiteet aikuiselle. Ensisijaisiksi lapsen osallisuuden varmistajiksi ja lapsen kanssa keskustelijoiksi määrittyvät lapsen vanhemmat. Toiveena esitetään, että vanhemmat olisivat jo ennen sovitteluistuntoon tuloa käyneet lapsensa kanssa keskustelua hänen toiveistaan ja mielipiteistään ja saattaisivat nämä sovittelijoiden tietoon istunnossa. Tämän tärkeyttä perustellaan sillä, että sovittelussa sekä vanhemmat että sovittelijat velvoitetaan huomioimaan lapsen toiveet: *Sovittelussa on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista* (Opas, s. 26).

Tarvittaessa myös sovittelijat voivat keskustella lapsen kanssa. Keskustelu näyttäytyy materiaalien valossa kuitenkin harvoin käytettynä menetelmänä, johon päätyminen vaatii työparilta huolellista punnintaa. Keskustelun tavoitteeksi määrittyy vanhempien ymmärryksen lisääntyminen lapsen tilanteesta ja siten vanhempien välisen sovinnon tukeminen. Haitallisiksi, huolellista punnintaa edellyttäviksi määrittyvät keskustelutilanteet, jotka asettaisivat lapsen riidan ratkaisijan rooliin, vanhempien painostuksen tai manipuloinnin alaiseksi tai jotka haittaisivat lapsen ja vanhemman suhdetta. Sovittelijoille rakentuukin vaatimus puntaroida lapsen eri oikeuksien suhdetta toisiinsa ja tarvittaessa kieltäytyä lapsen kanssa keskustelemisesta, jotta lapsen oikeus suojeluun toteutuu myös silloin, kun keskustelemiselle saattaisi muutoin olla perusteita. Retorisesti asiassa vedotaan lakeihin, kuten alla oleva näyte osoittaa.

Lapsella on myös muita oikeuksia kuin osallistumisoikeus. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan lapsella on alaikäisenä aina oikeus suojeluun. Myös Suomen perustuslakia koskevassa hallituksen esityksessä on korostettu lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Lapsen suojelemisen tarve voi kaventaa hänen osallistumisoikeuttaan tai olla ristiriidassa sen kanssa. (Loppuraportti, s. 62-63)

Lapsen kanssa keskustelemiseen liittyvän ongelman näkökulmasta sovittelulla pyritään vastaamaan siihen, että lapsen mielipiteet tulevat huomioiduksi vanhempien sopiessa tämän asioista. Se, tuleeko lapsen mielipide sovittelutilanteessa ilmi vanhempien kertomana vai keskusteleeko työparikin lapsen kanssa, ratkaistaan aina tilannekohtaisesti. Tämä asettaa sovittelijoille vaatimuksen asiantuntijatietoon pohjautuvasta, neutraalista ja yksilöllisestä harkinnasta. Vanhempien vakavassa riitatilanteessa tai lapsen altistuessa painostukselle sovittelijat asemoidaan kontrollin toteuttajiksi. Ihanteelliseksi määrittyvä toiminta tarkoittaa tässä positiossa kieltäyty-

mistä lapsen kanssa keskustelemisesta. Avoimeksi jää se, kuinka lapsen mielipide huomioidaan sovittelussa, jos lapsen kanssa keskustelemisesta kieltäydytään oletetun painostuksen vuoksi. Millainen painoarvo ja merkitys lapsen kerrotulle mielipiteelle annetaan sovittelussa, jos mielipiteen oletetaan syntyneen painostuksen alaisena ja mielipiteen välittäjänä toimii vanhempi? Koulutusmateriaaleissa sovittelijoille asettuu ristiriitainen institutionaalinen tehtävä yhtäältä ottaa huomioon lapsen mielipide mutta toisaalta kieltäytyä keskustelemasta tilanteesta, jossa lapsen kerrottua mielipidettä ei sellaisenaan voida ottaa huomioon.

5.3. Vanhempien tiedon puute

Kolmanneksi sovittelussa ratkottavaksi ongelmaksi määrittyy *vanhempien tiedon puute*. Teksteissä vanhemmat näyttäytyvät tietämättöminä esimerkiksi sen suhteen, mitä seurauksia heidän konfliktillaan on lapsen hyvinvoinnille, kuinka tärkeää lapselle on saada säilyttää suhde kumpaankin vanhempaansa tai miten elatusapu määräytyy. Koulutusmateriaaleissa vanhempien ero normalisoidaan elämäntapahtumaksi, joka ei sinänsä haittaa lapsen hyvinvointia, vaan valtaosan lapsista todetaan selviytyvän erosta hyvin. Vanhempien tiedon puutetta tarkastellaan ymmärtävästi. Heitä ei syytetä tai syyllistetä kiistasta, vaan heidät positioidaan tietämättömiksi lapsen parhaasta erotilanteesta: *vanhemmat eivät läheskään aina ymmärrä riitelynsä vahingollisuutta lapselle* (Opas, s. 23).

Koulutusmateriaalit luovat näkemystä, jonka mukaan vanhempi ei tahallaan toimi lapselleen haitallisesti, vaan hän ei puutteellisen tietonsa vuoksi osaa toimia toisin. Tiedon puutteen ei kuitenkaan tulkita oikeuttavan eripuraista käyttäytymistä, vaan tietämättömyyksiin asemoidulle vanhemmalle asetetaan toistuvasti vaatimus pyrkiä sovinnollisuuteen, ottaa huomioon lapsen tarpeet ja rakentaa sopimus. Haitalliseksi ero nähdään lapsen kannalta niissä tilanteissa, joissa vanhemmat eivät pääse sovintoon ja konflikti jatkuu pitkään. Vanhempien eripuraisuus konstruoiu lapsen hyvinvointia ja kehitystä vakavasti vaarantavaksi riskitekijäksi: *Koska vanhempien välisten ristiriitojen tiedetään olevan riskitekijä lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille, perheiden konflikteja pyritään ratkaisemaan ensi sijassa sovinnollisesti* (Loppuraportti, s. 19).

Vanhempien tietämättömyyden ongelmaan esitetään ratkaisuksi tiedon jakamista vanhemmille lapsen kehitysvaiheista ja heidän valistamisesta lapsen edusta ja ikätasoisista tarpeista. Lisäksi vanhempia tulisi koulutusmateriaalien mukaan houkutella pohtimaan, millaisia merkityksiä heidän asenteillaan, kasvatustavoillaan tai valitsemillaan ratkaisuvaihtoehtoilla voi olla lapselle. Tärkeänä valistettavana seikkana esiin nousee lapsen mahdollisuus säilyttää suhde kumpaankin vanhempaansa: *Asiantuntija-avustajien tulisi tuoda vahvemmin esiin, että lapsi tarvitsee kumpaankin vanhempaansa* (Loppuraportti, s. 97). Tietämättömyydestä vanhemmasta rakentuu kuva henkilönä, joka faktatiedon puuttumisen vuoksi suhtautuu asioihin tunnepitoisesti. Kiistan sokaisemana hän ei aina pysty ajattelemaan lapsensa parasta tai toimimaan sen mukaisesti. Liian tunnepitoinen suhtautuminen asioihin tulkitaan haitaksi lapsen hyvinvoinnille, millä oikeutetaan sovittelijan puuttuminen asiaan.

Sovittelijat asemoidaan tiedon jakajan ja valistajan positioon. Heille asettuu vaatimus kasvatuksen ja lapsen kehityksen asiantuntijuudesta sekä neutraaliksi ymmärretyyn informaation

antamisesta. Sovittelijoiden asemointia tiedon jakajiksi ja valistajiksi perustellaan sillä, että tiedon lisääntyminen saa vanhemmat ymmärtämään tilanteen kokonaisvaltaisemmin ja oivaltaamaan uusia näkökulmia. [...] *asiantuntija-avustajan tehtävä on saada vanhemmat miettimään soviteltavia kysymyksiä lapsen edun näkökulmasta. Jotta ratkaisu syntyisi vanhempien oman ymmärryksen perusteella, asiantuntija-avustajien ei pidä antaa heille valmiita vastauksia* (Loppuraportti, s. 97-98). Näin sovittelijan tehtäväksi määrittyy vanhempien näkökulmien kyseenalaistaminen, tiedon jakaminen ja itsereflektioon kannustaminen. Tällaisia toimintamalleja käytettäessä sovittelu näyttäytyy suostuttelevana tekniikkana, joka oikeutetaan lapsen edulla ja hyvinvoinnilla, ja jolla voidaan puuttua vanhempien haitalliseksi katsottuihin toimintatapoihin. Tietoa jakamalla sovittelijoiden oletetaan tukevan vanhempia kohti rationaalisempaa toimintaa, joka edesauttaa lapsen hyvinvointia myös tulevaisuudessa. Koulutusmateriaaleissa käytetään kehityspsykologista diskurssia perusteltaessa, miksi vanhempien konfliktiin voidaan puuttua sovittelun keinoin. Tiedonjakajan ja valistajan positio on sovittelijalle vastuun näkökulmasta kevyempi kuin lapsen edun valvojan positio. Tässä positiossa sovittelu esiintyy lähinnä vanhempia auttavana ja tukevana työnä, kun vastuu sopimuksen sisältökysymyksistä asetetaan vanhemmille.

5.4. Konfliktin jatkuminen

Neljänneksi sovittelulla vastattavaksi ongelmaksi määrittyy *vanhempien välisen konfliktin jatkuminen*. Koulutusmateriaaleissa rakentuu toistuvasti huoli siitä, että pitkään jatkuva konflikti haittaa lapsen hyvinvointia: [...] *lapsen kannalta itse eroa vabingollisempaa on vanhempien riitely ja varsinkin sen jatkuminen eron jälkeen* (Loppuraportti, s. 18). Erityisen haitallisina näyttäytyvät tilanteet, joissa riitelevä vanhempi pitää tiukasti kiinni omasta näkökulmastaan ja keskittyy kiistelyssään enemmän entiseen puolisoonsa kuin lapsensa asioihin. Huolestuttavaksi määrittyy tällöin tilanne, jossa vanhemman tavoitteena on vain voittaa kiista entistä puolisoa vastaan, eikä hän siksi kykene huomioimaan, onko hänen näkökulmansa lapsen edun ja toiveiden mukainen.

Konfliktin ratkaisukeinona koulutusmateriaaleissa näyttäytyy sovittelu, jolla tavoitellaan vanhempien välistä sovinnollisuutta, pysyvän sopimuksen saavuttamista sekä eron jälkeistä yhteistyövanhemmuutta. Sovittelun ensisijaisuutta perustellaan erityisesti vertaamalla sitä oikeudenkäyntiin: *sovittelussa voidaan ottaa huomioon huoltoriidan kaikki ulottuvuudet – juridiset, eettiset, emotionaaliset ja käytännölliset* (Opas, s. 4), kuten esimerkiksi sopimukset yhteydenpidosta ja kasvatusperiaatteista. Merkittävänä ilmenee myös se, että sovittelussa voidaan käsitellä tunteita ja selvittää konfliktin taustasyitä toisin kuin oikeudenkäynnissä. Lisäksi sovittelun eduksi katsotaan se, että vanhempien keskustelua voidaan suunnata lapsen näkökulmaan ja tulevaisuuteen ja vanhemmille voidaan antaa psykoedukaatiota lapsen kehityksestä ja tarpeista. Sovittelun ei kuitenkaan ajatella soveltuvan kaikkiin riitoihin, vaan sovittelijoille asetetaan velvoite tunnistaa sovittelun esteet, esimerkiksi konfliktin taso: *Pitkäaikaiset, kroonistuneet riidat (patologisoituneet riidat) eivät yleensä kuulu sovitteluun* (Opas, s. 9).

Sovittelulle määrittyy koulutusmateriaaleissa sekä lyhyen että pitkän aikavälin tavoitteita. Konkreettinen lyhyen aikavälin tavoite on laatia istuntopäivän aikana kirjallinen sopimus lap-

sen asioista. Sopimus ajatellaan merkiksi siitä, että vanhemmat ottavat aidosti vastuun lapsensa asioista, mutta sen nähdään myös mahdollistavan lapsen arjen sujumisen. Vanhempien keskenään neuvotteleman sopimuksen ajatellaan sopivan hyvin perheen arkeen, kun neuvottelussa on voitu huomioida arjen kannalta olennaiset asiat, kuten vanhempien työajat ja lapsen harrastukset. Lisäksi yhdessä laaditun sopimuksen tulkitaan mahdollistavan tasavertaisen yhteistyövanhemmuuden jatkumisen paremmin kuin käräjäoikeuden tuomion: *Sovintoratkaisussa kummankaan osapuolen ei tarvitse kokea hävinneensä* (Opas, s. 4).

Sovittelun pidemmän aikavälin tavoitteeksi asetetaan se, että *sovittelussa pyritään rakentamaan yhteistyövanhemmuutta ja vanhempien välistä luottamusta* (Opas, s. 4). Tavoitteiden taustalla esiintyy oletus siitä, että sovittelulla pystytään tukemaan vanhempien kykyä neuvotella lapsensa asioista myös tulevaisuudessa. Tavoite näyttäytyy jopa sopimuksen saavuttamista merkittävämpänä: *sovittelun katsotaan voivan parantaa vanhempien puheyhteyttä, vaikka sopimusta ei saavutettaisikaan* (Loppuraportti, s. 91). Näin sovittelun tavoitteiksi määrittyvätkin konkreettisen sopimuksen ohella epämääräisemmät, tulevaisuudessa mahdollisesti ilmenevät hyödyt. Potentiaalisen tulevaisuuden hyötynä näyttäytyy myös yhteiskunnan resurssien säästyminen. Jos vanhemmat oppivat sovittelukokemuksen myötä sopimaan lapsensa asioista keskenään, he eivät jatkossa tarvitse viranomaisten apua, kun sopimusta pitää muuttaa elämäntilanteen muuttuessa.

Sovittelijat positioidaan sekä konfliktin ratkaisijoiksi että yhteistyövanhemmuuden tukijoiksi. Tukemisen muotoina esiintyvät psykoedukaatio lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä erilaiset sovittelun keinot, kuten erillisneuvottelut tai kokeilusopimukset vanhempien välisen luottamuksen kasvattamiseksi. Oletuksena on, että sovittelussa annettava psykoedukaatio lisää vanhempien ymmärrystä lapsen tarpeista ja riitojen haitallisuudesta lapselle ja siten samalla vanhempien kykyä reflektoida omaa ajatteluaan ja toimintaansa sekä halukkuutta hoitaa lapsen asioita yhteistyössä toisen vanhemman kanssa. Lisäksi sovittelijoille asetetaan vaatimus lisätä vanhempien ymmärrystä siitä, että heidän vanhemmuussuhteensa jatkuu, vaikka parisuhde on päättynyt. Sovittelijoiden positioiminen edellä mainitulla tavalla oikeuttaa ja velvoittaa heidät puuttumaan vanhempien kiistaan, jotta lapsen hyvinvointia haittaavat ristiriidat päättyisivät ja vanhemmat oppisivat sopimaan lapsensa asioista aina, kun tilanne sitä vaatii. Vanhempien sopimisvapaus ja vaatimus lapsen edun huomioimisesta asettaa sovittelijat tässäkin tilanteessa kuitenkin sekä tukijan että kontrolloijan positioon. Vaikka vahvasti sovintoon, sopimuksen laatimiseen ja yhteistyövanhemmuuteen kannustava työskentely näyttäytyy suostuttelevana tekniikkana, sovittelijoille asetuu edelleen vaatimus kontrolloida, että sopimus on lapsen edun mukainen. Koulutusmateriaaleissa jaetun vanhemmuuden ideaali (Vuori 2002, s. 126) ilmenee vahvana, mutta näkymättömiksi jäävät puolestaan tilanteet, joissa konfliktin loppuminen ja yhteistyövanhemmuuden tavoite ei ole vanhemmille realistinen, vaan he laativat sopimuksen, jossa vanhemmuus jatkuu rinnakkaisena².

2 Yhteistyövanhemmuus tarkoittaa sitä, että vanhemmat hoitavat eronsa jälkeen lapsensa asioita yhteistyössä ja neuvottelevat asioista tarvittaessa yhdessä (ks. esim. Hietanen – Keinonen – Kettunen – Alho 2019). Rinnakkaisvanhemmuudessa kumpikin vanhempi taas ottaa vastuun omasta vanhemmuudestaan ja suhteestaan lapseen ilman, että tavoitteellaan vanhempien välisestä yhteistyöstä (Stokkebekk ym. 2021, s. 65).

6. Pohdinta

Tutkimuksessa tarkasteltiin, millaisia ongelmia erovanhemmuutta koskeviin perusperiaat-
teisiin – lapsen edun ensisijaisuuteen, lapsen oikeuteen molempiin vanhempiinsa ja sovinnol-
lisuuteen – liittyen rakentuu huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
lun koulutuksen koulutusma-
teriaaleissa. Olimme kiinnostuneita ongelmista, joihin sovittelulla halutaan puuttua ja joilla
huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
lu oikeutetaan. Tähän liittyen tarkastelimme, miten sovit-
telijoita positoidaan ja millaisia oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia heille asetetaan. Lopuksi
analysoimme, millaisena hallinnan keinona tuomioistuinsovitte-
lu näyttää sovitte-
lun kou-
lutusmateriaaleissa rakentuvien puhetapojen valossa ja millaiseen vallankäyttöön sovittelijoita
materiaaleissa valmennetaan. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää sovittelukoulutusten
materiaalien kehittämisessä sekä sovittelijoiden koulutuksissa, kun sovittelijoita kannustetaan
käymään eettisiä pohdintoja roolistaan ja asemastaan perheiden asioihin vaikuttajana sovitte-
lutilanteissa.

Koulutusmateriaaleissa avioero normalisoidaan avioliittolain hengen mukaisesti tavallisek-
si elämäntapahtumaksi (ks. myös Castrén – Forsberg – Ritala-Koskinen 2019, s. 353). Kuiten-
kin vanhempien eron jälkeisiin ristiriitaisuuksiin lapsen asioiden järjestämisessä liitetään mate-
riaaleissa ongelmia, joihin sovittelua tarjotaan perusteltuna ratkaisuna. Tulosten mukaan huol-
toriitojen tuomioistuinsovitte-
lulla pyritään vastaamaan ennen kaikkea neljään ongelmaan: lap-
sen edun määrittelyyn, lapsen toiveiden ja näkemysten huomioon ottamiseen, vanhempien
tietämättömyyteen ja vanhempien välisen konfliktin jatkumiseen. Kaikki nämä seikat määrit-
tyvät ongelmiksi siksi, että niiden tulkitaan uhkaavan lapsen edun toteutumista. Rakentunei-
den ongelmien valossa huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
lu näyttää tutkimusaineistossa
lapsen näkökulman esiin nostavana, lapsen parasta edistävänä ja siten hyvää tarkoittavana
menettelynä, joka tarjoaa mahdollisuuden vanhempien tukemiseen ja heidän välisensä kon-
fliktin lopettamiseen.

Sovittelu näyttää koulutusmateriaaleissa vaativana työtehtävänä, ja teksteissä sovittelijat
asetetaan useisiin erilaisiin, keskenään ristiriitaisiin positioihin. Heidät positoidaan yhtäältä
vanhemmuuden tukijoiksi ja toisaalta lapsen edun valvojiksi. Vanhemmuuden tukijan positi-
ossa sovittelijoiden tulee tukea vanhempia lapsen edun huomioimisessa, konfliktin lopetta-
misessa sekä yhteistyövanhemmuudessa. Toisaalta sovittelijoiden tulee valvoa, että vanhem-
pien laatima sopimus on lapsen edun mukainen. Sovittelijoiden positioinnit mukailevat ai-
empien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan sovittelijat joutuvat tasapainoilemaan toisiinsa
kietoutuneiden fasilitatiivisen ja evaluatiivisen sovittelumallin sekä vanhempien sopimusva-
pau-
den ja sovittelijoille asetetun kontrollitehtävän välillä (ks. esim. Linnanmäki 2019, Berg-
man-Pyykkönen – Haavisto – Karvinen-Niinikoski 2020).

Hallinnan tekniikoiden näkökulmasta sovittelu näyttää ennen kaikkea suostuttelevana,
mutta joissakin tilanteissa myös kontrolloivana tekniikkana (ks. Hiitola 2015, s. 44). Suostut-
televina tekniikkoina (Suoninen – Jokinen 2005, s. 483–484) esiintyvät vanhempien näkemys-
ten kyseenalaistaminen, realiteettien testaaminen ja rohkaiseminen. Lisäksi vanhempia kannus-
tetaan itsereflektion avulla löytämään oman toimintansa pulmakohdat ja siten muuttamaan

tarvittaessa ajatteluaan ja toimintaansa ja ottamaan vastuu omista päätöksistään. Silloin, kun sovittelu ilmenee vanhempien toimintaa kontrolloivana ja rajaavana, hallinnan tekniikkoina käytetään normalisointia ja kurivaltaa. Normalisoivana tekniikkana on tiedon jakaminen, jolla tavoitellaan vanhempien päättämistä sovintoon ja konfliktiin päättämistä. Kurivallan muotona näyttäytyy puolestaan sopimuksen vahvistamisesta kieltäytyminen; vanhemmat halutaan saada laatimaan keskinäinen sopimus lapsensa asioista, mutta sopimuksen vahvistamisesta voidaan kieltäytyä, jos se ei ole sovittelijoiden mielestä lapsen edun mukainen. Tekniikkojen käyttäminen oikeutetaan lapsen edulla ja hyvinvoinnilla, vaikka niitä käyttämällä puututaankin perheen sisäisiin asioihin.

Kaiken kaikkiaan sovittelusta muodostuu siis kuva hallinnan tekniikkana, joka yltyä juridi- sia seikkoja huomattavasti moninaisempiin perhe-elämän ulottuvuuksiin, kuten lapsen kas- vattamiseen ja arjen sujumiseen. Sovittelun yleisenä tavoitteena näyttäytyy vanhempien tuke- minen ja ohjaaminen ottamaan vastuuta lapsensa asioista siten, että jatkossa ideaali, asiantun- tijatietoon pohjautuva erovanhemmuus toteutuisi rationaalisesti ja itsenäisesti. Avun tarjoa- minen vanhemmille oikeutetaan tilanteissa, joissa tunnistetaan, että vanhempien vanhemmuu- dessa on jotakin sellaista, joka haittaa nykykäsityksen mukaista lapsen hyvää kasvua ja kehitystä. Avun tarjoaminen vanhemmille perustellaan sillä, että sovittelijoilla on lapsen edusta, kasvusta ja kehityksestä jotakin sellaista tietoa, jonka kertominen saa vanhemmat halukkaaksi muutta- maan omaa käyttäytymistään vahvemmin lapsen edun mukaiseksi. Näin sovittelijoiden puut- tuminen perheen sisäisiin asioihin perustellaan sovittelijoilla olevalla asiantuntijatiedolla, joka määrittänyt viime kädessä arvokkaammaksi kuin vanhempien maallikkotieto.

Tulostemme mukaan koulutusmateriaalit välittävät vanhemmuusideaaleja, jotka ovat vah- vasti eron jälkeisen vanhemmuuden kolmen periaatteen läpäisemiä, mikä onkin lain ja ajan hengen mukaista. Koulutusmateriaalien vahvaan ideaalien välittämiseen kuitenkin liittyy kui- tenkin riski, että se saattaa jättää paitsioon perheet, jotka eivät ideaaleihin yllä (Linnanmäki – Ervasti 2022, s. 82). Analyysimme mukaan koulutusmateriaaleissa jäivät näkymättömiksi per- heet, joille yhteistyövanhemmuus ei ole mahdollista. Tämä ilmentää kulttuurissamme vahva- na esiintyvää jaetun vanhemmuuden ideaalia (Vuori 2002, s. 126), vaikka tosielämässä rinnak- kainen erovanhemmuus ei ole erityisen harvinaista. Kun puhe tästä vaihtoehdosta puuttuu koulutusmateriaaleista, on vaarana, että tällaisten tilanteiden sovittelutekniikat jäävät koulu- tuksissa käsittelemättä. Koulutusmateriaaleja voisikin jatkossa laajentaa koskemaan myös sel- laisia sovitteluita, joissa vanhemmuus jatkuu sopimuksen laatimisen jälkeen rinnakkaisena. Koulutusmateriaaleissa jää avoimeksi myös se, millainen rooli lapsen kuulemisella on ja kuin- ka lapsen näkökulma huomioidaan tilanteissa, joissa lapsen epäillään joutuneen vanhemman painostuksen alaiseksi. Lapsen kanssa keskustelu osana tuomioistuinsovitte- lu onkin asia, johon liittyvää ohjeistusta olisi tärkeää vielä selkeyttää ja kehittää.

Sovittelun periaatteita tarkasteltaessa koulutusmateriaalien asettamat, sovittelijoihin koh- distuvat odotukset ja velvollisuudet perheiden elämään puuttumisesta näyttäytyvät jännittei- sinä. Sovittelijoita opastetaan siihen, että sovittelu on vapaaehtoista, luottamuksellista, neut- raalia ja puolueetonta. Toisaalta heitä valmennetaan käyttämään vanhempiin suostuttelu-, kontrolli- ja kurivaltaa, joilla tavoitellaan sitä, että vanhemmat haluavat pyrkiä sovittelijoiden

hyväksymään lapsen edun mukaiseen lopputulokseen eli sovintoon ja pysyvään sopimukseen. Vaikka huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu pyrkii olemaan oikeudenkäynnille vaihtoehtoinen, vanhempien omaa toimijuutta ja vapaaehtoisuutta korostava menettely, analyysimme mukaan siihen sisältyy kuitenkin merkittävää asiantuntijatietoon pohjautuvaa hallintaa. Näin sovittelu ei lopulta näyttäisikään poikkeavan niin paljon lainkäytöstä kuin sen lähtökohtaisesti ajatellaan poikkeavan. Millerin ja Rosen (2010, s. 212) mukaan tällainen valta, joka toimii siten, että yksilö itse ymmärtää tarpeensa muuttua, on jopa yksi voimakkaimmista vallan muodoista.

Tämä virittääkin kysymään, miten huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu sitten suhtautuu sovittelun teoreettisiin peruseräkkeisiin. Onko mahdollista, että huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu saattaa joissakin tilanteissa lähestyä jopa voimakkaasti evaluatiivista sovittelua? *Ervastin* ja *Nylundin* (2014, s. 157–158) mukaan voimakkaassa evaluoinnissa sovittelijan pyrkimys on saada osapuolet hyväksymään tietty näkökanta ja ratkaisu ongelmaan, ja sovittelija ohjaa osapuolia tätä ratkaisua kohti. Äärimmilleen viety, voimakkaan ohjaava evaluointi ei *Ervastin* ja *Nylundin* mukaan enää edes täytä varsinaisen sovittelun määritelmää. On siis ehdottoman tärkeää, että huoltoriitojen tuomioistuinsovittelijat ovat tietoisia heillä olevasta institutionaalista vallasta ja käyvät keskuudessaan eettistä pohdintaa siitä, millä tavalla perheitä ohjataan sovittelutilanteissa. Tärkeää on myös pohtia sitä, kuinka sovittelijoita koulutetaan ja kuinka huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu säilytetään aidosti sovitteluna, vaikka sen vahvasti määriteltynä tavoitteena on lapsen edun mukainen sopimus, jota kohti sovittelijoiden tulee vanhempia ohjata ja jota sovittelijoilla on velvollisuus valvoa.

Tutkimuksessamme olemme tarkastelleet huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua hallinnan tekniikkana kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Olemme pyrkineet analyysissamme johdonmukaisesti ymmärtämään koulutusmateriaaleista tekstien takana olevia piilo- ja syvämerkityksiä tavoittaaksemme sen, millainen hallinnan tekniikka sovittelu on. Analyysimme tavoittaa ne tulkinnat, joita sovittelusta on tehty aineistojen laatimisajankohtana. Vaikka materiaalit ovat jo muutamia vuosia vanhoja, ne ovat edelleen käytössä sovittelijoiden koulutuksissa. On kuitenkin mahdollista, että käsitys joistakin asioista, kuten lapsen tarpeista tai lapsen kanssa keskustelemisesta, ovat sittemmin jonkin verran muuttuneet, ja asiat saatettaisiin ilmaista tuoreissa materiaaleissa toisin.

Tämä tutkimus tekee näkyväksi huoltoriitojen sovittelukoulutuksesta vastaavan Tuomioistuinviraston ja sitä kautta suomalaisten tuomioistuinten ”virallisen” näkemyksen siitä, kuinka huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua olisi Suomessa hyvä toteuttaa. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää sovittelukoulutusten materiaalien kehittämisessä sekä sovittelijoiden koulutuksissa, kun sovittelijoita kannustetaan käymään eettisiä pohdintoja roolistaan ja asemastaan perheiden asioihin vaikuttajana sovittelutilanteissa. Tutkimukseen valittuja koulutusmateriaaleja on tutkittu tekstitasolla, joten jatkossa olisi tärkeää tarkastella sitä, kuinka hallinnan tekniikat aktualisoituvat sovittelutilanteissa ja miten ne suhteutuvat sovittelun viitekehykseen.

Abstract in English

COURT MEDIATION OF CUSTODY DISPUTES AS A TECHNOLOGY OF GOVERNANCE

This discourse-analytical study examines court mediation in custody disputes as a technology of governance. It analyzes mediator training materials to identify which problems are constructed, what mediation seeks to address, and how it is legitimized. Our results show that mediation addresses four child-related problems: defining the child's best interest, considering the child's opinion, addressing parents' lack of knowledge, and resolving ongoing parental conflict. These issues are underpinned by a central concern for the child. Mediation is legitimized as a governance technique serving the child's best interest. Mediators are positioned diverse and partly contradictory: as supporters of co-parenting and contract drafting, while simultaneously acting as controllers of the child's best interest.

Keywords: custody disputes, court mediation, problem representations, technology of governance, positioning

Lähteet

- Aaltonen, Anna-Kaisa, Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimessa. Kauppakamari 2015.
- Alasuutari, Maarit, Suunniteltu lapsuus. Keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa. Vastapaino 2010.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena, Family Professionals' Attitudes and Stance-Taking on Post-Divorce Fatherhood: A Qualitative Attitude Approach. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* 13(1) 2022, s. 56–81.
- Bacchi, Carol, Introducing the “What’s the Problem Represented to be?” approach, s. 21–24, teoksessa A. Bletsas – C. Beasley (toim.), *Engaging with Carol Bacchi. Strategic Interventions and Exchanges*. University of Adelaide Press 2012.
- Bergman-Pyykkönen, Marina – Haavisto, Vaula – Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Perheasioiden sovittelun historia ja nykytila sosiaalihuollon osana, s. 141–169, teoksessa J. Moilanen – J. Annola – M. Satka (toim.), *Sosiaalityön käänneet*. Jyväskylän yliopisto 2020.
- Castrén, Anna-Maija – Forsberg, Hannele – Ritala-Koskinen, Aino, Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja hyväksytyksi: muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(ö)oerosta suomalaisessa yhteiskunnassa. *Janus* 27(4) 2019, s. 344–361.
- Davies, Bronwyn – Harré, Rom, Positioning: The Discursive Production of Selves, teoksessa M. Wetherell – S. Taylor – S.J. Yates (toim.), *Discourse Theory and Practice*. SAGE Publications Ltd 2008.
- Dean, Mitchell, *Governmentality. Power and rule in modern society*. Sage 2010.
- Ervasti, Kaijus, *Uusi tuomioistuinsovitte-laki*. Talentum 2013.
- Ervasti, Kaijus, Sovittelu konfliktinratkaisumenettelynä, s. 8–23, teoksessa K. Ervasti – M. Attias (toim.), *Sovittelu ja sen sovellukset*. Edita Publishing Oy 2022.
- Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna, *Konfliktinratkaisu ja sovittelu*. Edita 2014.
- Forsberg, Hannele, Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä, s. 8–38, teoksessa H. Forsberg – R. Nätkin, (toim.), *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus 2003.
- Forsberg, Hannele - Ritala-Koskinen, Aino, Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa. *Tuomareiden näkökulma olosuhdeselvitystyöhön. Yhteiskuntapolitiikka* 86(1) 2021, s. 28–38.
- Foucault, Michel, Governmentality, s. 87–104, teoksessa G. Burchell – C. Gordon – P. Miller (toim.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Harvester Wheatsheaf 1991.
- Foucault, Michel, *Tiedon Arkeologia*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Vastapaino 2005.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta 186/2013 vp.
- Hautanen, Teija, Väkivalta ja huoltoriidat. Tampereen yliopiston avoin julkaisuarkisto 2010.

- Hietanen, Päivi – Kettunen, Maarita – Keinonen, Vesa – Ahvo, Ulla, Yhteistyövanhemmuus: yhteistyö: yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto 2019.
- Hiitola, Johanna, Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyshuostaanottoasiakirjoissa. Tampereen yliopiston avoin julkaisuarkisto 2015.
- Jauho, Mikko, Normaalien genealogiaa. Tiede & Edistys, 28(1) 2003, s. 44–61.
- Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero, Johdanto, s. 17–22, teoksessa A. Jokinen – K. Juhila – E. Suoninen (toim.), Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino 2016.
- Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero, Diskursiivinen maailma, teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet, s. 23–50, teoksessa A. Jokinen – K. Juhila – E. Suoninen (toim.), Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino 2016.
- Koulu, Sanna, Lapsenhuolto- ja tapaamissopimukset – oikeuden rakenteet ja sopivat perheet. Oikeus 43(4) 2014, s. 425–428.
- Koulu, Sanna, Lapsenhuoltolain uudistus ja ymmärrys perheestä. Janus 27(4) 2019, s. 413–421.
- Lindh, Jari – Lappi, Carita, Hallinnan rationaliteetit sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus 41(4), 2018, s. 20–33.
- Linnanmäki, Kirsikka, Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovitte-
lussa: lapsioikeutta, sovitte-
luteoriaa ja empiriaa yhdistävä tutkimus. Alma Talent 2019.
- Linnanmäki, Kirsikka – Ervasti Kaijus, Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovitte-
lu, s. 78–93, teoksessa K. Ervasti – M. Attias, (toim.), Sovittele ja sen sovellukset. Edita Publishing Oy 2022.
- Miller, Peter – Rose, Nikolas, Miten meitä hallitaan. Suom. Risto Suikkanen. Vastapaino 2010.
- Nätkin, Ritva – Vuori, Jaana, Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään, s. 7–38, teoksessa J. Vuori – R. Nätkin – K. Eräranta (toim.) Perhetyön tieto. Vastapaino 2007.
- Siippainen, Anna, Sukupolvisuhteet, hallinta ja subjektifikaatio. Etnografinen tutkimus lasten ja aikuisten suhteista vuorohoito-
päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto 2018.
- Stokkebekk, Jan – Iversen, Anette – Hollekim, Ragnhild – Ness, Ottar, “The troublesome other and I”: Parallel stories of separated parents in prolonged conflicts. Journal of Marital and Family Therapy, 47(1) 2021, s. 52–68.
- Suoninen, Eero – Jokinen, Arja, Persuasion in Social Work Interviewing. Qualitative Social Work?: QSW: Research and Practice, 4(4) 2005, s. 469–487.
- Tieteen termipankki 9.3.2025. Ihmistieteet: diskurssi.
- Tuomioistuinvirasto, Uusien sovitte-
lujatomaareiden ja asiantuntija-avustajien rekrytointi ja koulutusohjelmaan ilmoittautuminen vuonna 2021. Tuomioistuinvirasto 2021.
- Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.
- Vaitomaa, Johanna – Särkelä, Ritva, Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä. Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. Sosiaali- ja terveysministeriö 2025.
- Vuori, Jaana, Äidit, isät ja ammattilaiset. Tampereen yliopistopaino Oy 2002.
- Westerling, Allan, Parenthood and We-ness in Everyday Life: Parenting Together Apart, s. 127–136, teoksessa A. Sparrman – A. Westerling – J. Lind – K. I. Dannesboe (toim.), Doing Good Parenthood. Springer International Publishing 2016.
- Wiggins, Sally, Discursive psychology: theory, method and applications. SAGE Publications Ltd 2017.

TUTKIMUSAINEISTO

- Aaltonen, Anna-Kaisa, Opas huoltoriitoja sovitte-
le-
ville. Oikeusministeriö ja Tuomioistuinvirasto 2020.
- Ei niin suurta riitaa, ettei sopu sitä sovita. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
lun seurantar-
tyhmän loppuraportti. Selvityksiä ja ohjeita 12. Oikeusministeriö 2016.